

HAZRET-İ ALİ İLE İLGİLİ BİR MANZUM HİKÂYE : DESTÂN-I EJDERHÂ VE HAZRET-İ ALİ'YE ATFEDİLEN BİR ESER : EMSÂL-İ HAZRET-İ ALİ

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL*
Mustafa TATÇI**

Hazret-i Ali'nin, İslâm tarihinde olduğu kadar, Türk kültür ve edebiyat tarihinde de mühim bir yeri vardır. Edebiyatımızın bünyesinde O'nun hayatı ve olağanüstü halleri etrafında pek çok destân, hikâye, menkabe (vs.) teşekkül etmiştir. Bu sebeple, Hazret-i Ali'nin kültür tarihimizdeki yerini tesbit etme gayesiyle yurt içinde ve dışında, çeşitli üniversitelerde doktora çalışmaları da yapılmıştır (1).

Bilindiği üzere, Anadolu'daki İslâmî Türk edebiyatının ilk teşekkül devrelerinde, özellikle XIV. ve XV. asırlarda, konusunu İslâmî kıssalardan Hz. Peygamber'den veya yakınlarından alan yüzlerce manzum hikâye yazılmıştır. Bu manzum kıssalar içinde, Hz. Peygamber'den önce gelen - bilinen - 27 peygamberle ilgili olan ve gayr-ı müslimlerle yapılan savaşlarla ilgili eserler, büyük bir yekûn tutar.. Söz konusu eserler; **Dastân-ı İbrahim**, **Dastân-ı Mûsâ**, **Dastân-ı Kesikbaş**, **Dastân-ı Ge-yik**, **Dastân-ı Güvercin** gibi adlarla şöhret bulmuştur (2).

(*) Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı.

(**) Gazi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Görevlisi.

(1) Wilhelm Sarasin, **Das Bild Ali's bei den Historikern der Sunna**, (Dissertation), Basel 1907; Dr. Hans Jürgen Kornrumpf, **Untersuhungen Zum Bild Ali's und des frühen İslams bei den Schiiten** (Nach dem Nahğal-Balaga des sarif ar-Radi), *Der-İslam*, Band 45, Berlin, Februar 1969, s. 1-69, 45. 3 Ağustos 1969, s. 261-298; Abdurrahman Güzel, **'Ali in der Bektaschi Dichtung, namentlich Jener des 16. jhdt's**, Wien 1972 (Dissertation).

(2) Bu destanların bulunduğu bazı mecmualar şunlardır: İst. Üniv. Ty. No : 4069, **Mecmua-i Dastân**, Ankara Millî Ktp. 1583 ve 423 numaralı mecmualarla, 25 numaralı cönk.

Dinî hikâyeler içinde değerlendirilebilecek bir mahiyette olan bu manzumelerden Hz. Ali'yi anlatan «Dastân»lar husûsî bir yere sahiptir. Kanaatimizce, Hz. Ali'nin gösterdiği kahramanlıklar Türk milletinin karakteriyle uygunluk arzettiği için halk arasında daha fazla benimsenmiştir. Bu sebepten dolayı eli kalem tutan bir çok kişi O'nun hakkında bir manzume kaleme almıştır. Pek fazla edebî değeri olmayan bu metinlerin Türk milletinin inançlarını, kabullerini ve folklor değerlerini yansıtmaları açısından, yayımlanıp değerlendirilmesinin ehemmiyetini belirtmeye lüzûm yoktur (3).

Metnini yayınlayacağımız **Dastân-ı Ejdehâ**, Hz. Ali ile ilgili menkıbelerin araştırılmasında ve Hz. Ali'nin kültür tarihindeki yerini tesbit etmede faydalı olacaktır kanaatındayız (4). Adı geçen destanın mahiyeti hakkında **Vasfi Mahir Kocatürk**, etraflı bilgi vermiştir. Müellif, «Manzûm Dinî Destânlar» başlığı altındaki incelemesinde dinî destanların ilk nüshalarının XIV. asırda görülmeye başladığını söyler. Kocatürk, eserinde elinde bulunan en eski Cönklerden metin örnekleri de verir: Ejdeha Destanı'nın 1471 tarihli bir mecmuadaki metnini özetleyen Kocatürk, bu manzumenin başından ve sonundan dört beytini eserine kaydetmiştir. Bu son beyitler bizdeki metinde yoktur :

**Bunu diyen Kirdecî Ali durur
Konya'da Mevlânâ'nın kulu durur
Mevlânâ Ahmed Fakih hürmetine
Sen ırgür hâzırları murâdına (5)**

Bu mısralardan anlaşılacağı gibi, manzum kıssayı **Kirdecî Ali** adlı bir şair yazmıştır. Kirdecî Ali'nin «Güvercin Destanı'nı daha önce hocamız **Prof. Dr. Şükrü Elçin** neşretmişti (6). Şükrü Elçin'in gördüğü Türk Tarih Kurumu Cönklerinden birinde Güvercin Destanı'ndan başka, yedi adet daha dinî - destanî hikâye vardır.

Kirdecî Ali'nin yazmış olduğu muhakkak olan bu kıssa, hülâsa, pek çok cönk ve mecmuada mevcuttur. Bizim yayınlayacağımız metin yakın bir zamanda elimize geçen bir cönkteki iki destandan birisidir (7).

Diğer destan, **Muhammed Hanefî Cengi**'dir.

(3) Bizimle aynı kanaatte olan Cahit Öztelli, «İslâm'dan sonra İlk Halk Edebiyatı ve Anadolu'da Meydana Gelen Eserler», adlı makalesinde manzum dinî hikâyeleri genişçe değerlendirmiştir. (bkz. **Uluslararası Folklor ve Halk Edeb. Semineri Bildirileri**, 27 - 29 Ekim 1975 Konya, s. 346-347.

(4) Metin daha önce taşbasması olarak —tarihsiz— basılmıştır.

(5) Vasfi Mahir Kocatürk, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Ank. 1970, s. 144.

(6) Şükrü Elçin, **Kirdecî Ali'nin Güvercin Destanı**, T.F.A., Sayı 33, İstanbul 1982.

Bu cönk, bir sayfasındaki «sahibi Barutçı Oğlı Hafızoğlu Hâfız Ali» ibaresinden anlaşıldığı kadarıyla, adı geçen şahsa ait olmalıdır. Kâğıdı, adı sarımtırak bir kâğıd olup, H. 1125 / M. 1713 tarihinde istinsah edilmiştir. Müstensihî belli değildir. Bazı şiirlerin altında, «**Kâtib Osman**» ismi ve imzası bulunmaktadır (8)..

Destân-ı Ejdeha'nın bizdeki metninde 113 beyit vardır. Metnin vezni karmakarışıktır. Kıssa, hülâsa olarak şöyledir :

«Sahabeden bazıları, yeni peyda olan bir ejderhadan şikâyet etmektedir. Hz. Ali, bu zikâyet üzerine, Hz. Peygamber'den izin almadan ejderhayı öldürmek ister. Zülfikâr Hz. Peygamber'den izinsiz tasarruf edemez; dolayısıyla ejderha ölmez. Hz. Ali, bunun üzerine gidip Peygamber'den izin alır ve ejderhayı öldürür.»

Hikâyenin kaleme alınmasında, şecaat ve ahlâk telkini sözkonusudur. Manzumede en dikkate değer husus, yedi başlı ejderha ve elma motiflerinin kullanılışdır. Daha çok «Dođu» efsanelerinde geçen ejderha motifi, İslâmî kaynaklarda nasıl kullanılmaya başlanmıştır? gibi soruların cevabı bu metinlerin yayımıyla anlaşılabilir. Biz, daha geniş bilgi vermeden, manzumeyi olduğu gibi yayınlıyoruz. Bu ve benzeri metinlerin çok geniş bir tenkîd ve tahlîle ihtiyacı olduğu muhakkaktır.

**

Bu makalemizde yayınlayacağımız ikinci metin ise, Emsâl-ı Hazret-i Ali'dir. Söz konusu metin Hz. Ali'nin dinî-ahlâkî sözlerinin bir tercümesidir.

**

A — HAZRET-İ ALİ İLE İLGİLİ MAZUM HİKÂYE

DÂSTÂN-İ EJDERHÂ

**Yüz bin yigirmi dört peygamber güneşi
Orı üç yüz mürseller güneşi**

(7) Bu Cönk, kıymetli dost Esat Köseođlu'nun kütüphanesinde olup, kullanmamız için tarafımıza verilmiştir. Kendisine teşekkür ederiz.

(8) Cönk'ün özellikleri için bkz. Mustafa Tatçı, Bir Cönk ve Gevheri'nin Yeni Bir Şiiri, *Dolunay Derg.*, K. Maraş, 1987, Sayı 13.

Dört yüz kırk meşâyih ol cânı
Anı güzel yaratmış ol Gânî

Bir mu'cizât ideyüm anlarısan
Cân kulagın uruban dinlerisen

Mustafâ Ka'be'de oturmuş idi
Sahâbeler ayagın durmuş idi

Beş yüzdür 'arabi girdi içeri
Yüz yire uruban geldi içeri

Çagırdılar Yâ Muhammed diyü
Bir ezdehânın elinden feryâd diyü

Bir ezdehâ kopdı yidi başı var
Dinle başında otuz iki dişi var

Her birisi bir sınırın daşıdur
Elli deve ezdehânun aşıdur

Elli deve virürüz günde yudar
Bulmaz ise dünyâyı oda yakar

Yüz bin ok urduk anun tenine
Birisini batup bulaşmadı kanına

Yâ îhî sen yâr kılığ ana
Gâzilerden kim cevâb vire ana

Kangı mü'min ezdehâyıla dürüşe
Meger Hak'dan bir inâyet irişe

'Ali eydür yâ Resûl öyle dime
Ezdehâ için gussa yime key katı

Nice ola bir yılanun heybeti
Ezdehâ için gussa yime key katı

Ezdehânın cengine ben varayın
Zülfekârla anı iki yarayın

Ezdehânın yidi başın keseyüm
Ka'be şehrinde anı asayım.

'Ömer eydür ben de varayım bile
Uşadayım ezdehâyı gürz ile

Osman eydür ben dahı sizünile
Ezdehâ cengine varayım bile

Sıddık eydür dahı teferrüc ola
Varayıdum bunlarla ben bile

Dördi dahı da'va kıldı dört yana
İşitdi Resûl kaldı tana

Dördi dahı Hak'ka niyâz eyledi
Mustafâ destûrıla söyledi

Mustafâ bilür dahı n'olacağını
Anda 'aciz olub kalacağını

Dördü dahı gök demür oldılar
Otuz üç bin sahâbeler oldılar

Erte gice üç gün becid sürdiler
Ezdehânun makâmına irdiler

Gördiler bir kara tag yatur yüce
Tag üstinde iy hoca (?)

Her bir depede iki çerâg yanar
Her birisi birinden ırag yanar

Yidi yirden kapkara düün çıkar
Zerrece dokunursa âdemi yakar

Ol düünler nefesi ezdehânun
Ol kara tag gövdesidür anun

Ezdehânun ol depeler başıdur
Ol yananlar gözleriyle dişidür

Çün gördü gâziler bu heybeti
Kamusınun akli gitdi key kati

Saf saf olub tag başında durdılar
Şunun gibi na'ralar urdılar

Şunun gibi na'ra urdı ol gâzi
Yankulandı tag taş sahrayı yüzi

Belinlenüp ezdehâ getürdi baş
Kızarduban ditredi tag u taş

Dört yüz kırk meşâyih ol cânı
Anı güzel yaratmış ol Gâni

Bir mu'cizât ideyüm anlarisan
Cân kulagin uruban dinlerisen

Mustafâ Ka'be'de oturmuş idi
Sahâbeler ayagin durmuş idi

Beş yüzdür 'arabi girdi içerü
Yüz yire uruban geldi içerü

Çagırdılar Yâ Muhammed diyü
Bir ezdehânın elinden feryâd diyü

Bir ezdehâ kopdı yidi başı var
Dinle başında otuz iki dişi var

Her birisi bir sınırın daşıdur
Elli deve ezdehânun aşıdur

Elli deve virürüz günde yudar
Bulmaz ise dünyâyı oda yakar

Yüz bin ok urduk anun tenine
Birisi batup bulaşmadı kânına

Yâ lâhi sen yâr kılıgı ana
Gâzilerden kim cevâb vire ana

Kangı mü'min ezdehâyıla dürüşe
Meger Hak'dan bir inâyet irişe

'Ali eydür yâ Resûl öyle dime
Ezdehâ için gussa yime key katı

Nice ola bir yılanun heybeti
Ezdehâ için gussa yime key katı

Ezdehânın cengine ben varayın
Zülfekârla anı iki yarayın

Ezdehânun yidi başın keseyüm
Ka'be şehrinde anı asayum.

'Ömer eydür ben de varayum bile
Uşadayum ezdehâyı gürz ile

Osman eydür ben dahı sizünile
Ezdehâ cengine varayım bile

Sıddık eydür dahı teferrüc ola
Varayıdum bunlarla ben bile

Dördi dahı da'va kıldı dört yana
İşitdi Resül kaldı tana

Dördi dahı Hak'ka niyâz eyledi
Mustafâ destûrıla söyledi

Mustafâ bilür dahı n'olacağını
Anda 'aciz olub kalacağını

Dördü dahı gök demür oldılar
Otuz üç bin sahâbeler oldılar

Erte gıce üç gün becid sürdiler
Ezdehânun makâmına irdiler

Gördiler bir kara tag yatur yüce
Tag üstinde iy hoca (?)

Her bir depede iki çerâg yanar
Her birisi birinden ırag yanar

Yidi yirden kapkara dütn çıkar
Zerrece dokunursa âdemi yakar

Ol dütnler nefesi ezdehânun
Ol kara tag gövdesidür anun

Ezdehânun ol depeler başıdur
Ol yananlar gözleriyle dişidür

Çün gördü gâziler bu heybeti
Kamusınun akli gitdi key kati

Saf saf olub tag başında durdılar
Şunun gibi na'ralar urdılar

Şunun gibi na'ra urdı ol gâzi
Yankulandı tag taş sahrayı yüzi

Belinlenüp ezdehâ getürdi baş
Kızarduban ditredi tag u taş

Urdu guyrugin yardı yiri
Yidi başın diküben turdı öri

Gözün açup dört yana bakardı
Ol yöreyi oda yakardı

Kişi var 'aklı gitmişidi
Düşüp canı Hak'a virmişidi

Kişi vardur dönüben kaçardı
Sâz-ı Silâh döküben saçardı

Şöyle sandı 'Ali'nün çerisi
Ol yörede kalmadı hiç birisi

Vardı Sıddık 'Ömer Osmân bile
Tanrı'nun arslanı 'Ali hem bile

'Ömer eydür ya 'Ali biz nic'edelim
Turalım mı yohsa biz de gidelim

Kangı mü'min ezdehâ ile dürüşe
Meger Hak'dan bir inâyet irişe

'Ali eydür ya 'Ömer Gâzi
Ölmek için yaratdı çalap bizi

Ya ben ölem ya ezdehâyi öldürem
Kaçan kâfirleri bana güldürem

Himmetün benümile olsun bile
Hoş Salâvât getürdi tekbirile

'Ali zülfikârı tardı yürüdi
Ferîştehler Allâh Allâh diridi

Ay u güneş yürüriken turdılar
Ezdehâ ile 'Ali'nin cengin gördiler

Ezdehâ gelürdi yiri yara yara
Yidi başın diküben kara kara

Gelmişidi 'Ali tutmaga
Ağzın açup soruban yutmaga

'Ali ol dem ayagın urdı taşa
Bir kadem ıramadı anı paşa

Üç kez çekdi 'Ali alımadı
Kademin kademinden ıramadı
Heybet geldi 'Ali'ye başdan başa
Urmışdı ayagın ol dem taşa
Heybetle şöyle salladı zülfikârı
Ezdehâ inledi zârı zârı
Hak Çalab zülfikâra emreyledi
Bir kılını kesme diyüben söyledi
Zira da'vâ ile kılmışdı
Mustafâ'nun hâtırı kalmışdı
Zülfikâr yıldırım gibi iner idi
Kesmez idi vay 'Ali göyneridi
Dembedem ol ezdehâ gözleridi
İşidenler gök gözli dirleridi
Getürüp kendözin ataradı
Sanki 'Ali ile güleş duataradı
Kuyrugun 'Ali'ye dolaradı
Gâziler saçun sakalun yolaradı
Çekeridi 'Ali getürmege
Hurd-(u) hamûr eyleyüp yitürmege
'Ali ayagın taşa urmuşdı
Sedd-i İskender gibi turmuşdı
Yidi başın agzını açaradı
Zehr-i zakkûm 'Ali'ye saçaradı
Ol pâdişâh 'Ali'yi saklaradı
Mustafâ'nın hâtırın bekleridi
Zirâ 'Ali'dür Tanrı'nın arslanı
Kâfir olur her kim sevmezse anı
Ol Ebu Bekir 'Ömer 'Osmân bile
Dinimüzün direği dördü bile
Biri birinden her kim anları seçer
Bil kim ol imândan kaçar

Ne 'Ali ne ezdehâ kıldı çâre
Ne ezdehâya Zülfikâr kesdi pâre

Çün 'Ali'nün heybetinden Zülfikâr
İnledi âdam gibi zâr u zâr

Tanrı dil virdi Zülfikâra söyledi
'Ali'ye gör ne hitâbet eyledi

Yâ 'Ali, niçün atdun sen beni
Seni mi ohşadayum yohsa anı

Kesme didi yâ 'Ali kesmezem
Yâr Çalabun emrini basmazam

Kes dirise keserüm yidi kat yiri
Komayaydum öküzi hem balığı

Kes dirise Kâf tagını yarayum
Yâr Çalabun öğdiği Zülfikârum

Demirci eline ben girmedüm
Örs ü çekiç yüzünü ben görmedüm

Düldül'ünle Fâtımâ Zülfikâr yâ 'Ali
Üçümüz karındaş oluruz yâ Veli

Bir almadan yaratdı Çalab bizi
Sana düzikıldı Halk Çalab cümlemüzi

Ol almayı Hak Çalab Muhammed'e
Uçmagından virdi ol Ahmed'e

Aldı Resûl almayı dişledi
Allâh ana Fâtımâyı bağışladı

Birinden Düldül oldı yâ 'Ali
Birinden beni yaratdı yâ Veli

Çün 'Ali işitdi Zülfikârun sözün
Getürüben Zülfikârun öpdü gözün

Yüzün kımına katdı Zülfikârı
Secdeye vardı kıldı zârı

Yâ İlâhî günâhum bağışlağıl
Ben suç işledüm sen cömertlik eylegil

Yâ Velî kâfirler ser-mest kılmagıl
Ey Sultânlar Sultânı yüce : (?)

Nice varam Mustafâ'nun katına
Nice bakam anun ây sûretine

Yâ cânım al yâ bana kılğıl çâre
Ezdehâdan za'if oldum bî-çâre

'Ali bildi kendü suç işledi
Hak çalıp günâhın bağışladı

Ol sâ'at Cebrâil varaydı
Ol araya çağırın gelsün didi

Zülfikâra kesme diyü söyledüm
Arslanum 'Ali'yi âciz eyledüm

Rahmete'n-li'-l-'âlemîn dir idüm
Kim geldi ben mahrûm kodum

Gelsün 'Ali'ye şefâ'at eylesün
Oğşasun Zülfikâra söylesün

İndi Cebrâil gökden yire
Mustafâ'nun katına kondı yire

Çekdiler at Mustafâ bindi atı
İrişüben ol yire nûra batı

Gâziler çün Mustafâ'yı gördiler
Kamusı Tekbir salâvat virdiler

Didiler kim : ey bizüm güneşimüz
Sensüz yavlak düşvâr oldı işimüz

Bizi Hakk Çalıp senden ırmasun
Bir 'ömür sensüz buyurmasun

Yine döndü sordı Resûl yâ 'Ali
Kanı ezdehâ gördiler anı

Ezdehâ bir tag gibi yatmışıdı
Toz toprak 'Ali'ye saçmışıdı

Şol kadar zülfikârı salmışıdı
Ezdehânun yüregin ezmişıdı

Ol ezdehâ dirünmez korkardı
Ezdehâdan 'Ali yavlak eridi

Mustafâ çağurdu bir kez yâ 'Ali
Uş irişdün korkma yâ Veli

Hak Çalap günâhını bağışladı
Sevgiyile lutf u kerem işledi

Hiç durma Zülfikârı "sal" didi
Ezdehâdan öcünü "al" didi

Çün 'Ali işütüdi bu sözi
Kıldı dergâha döndü yüzi

Gör kim 'Ali na'râ urur şâd olur
Belinler ezdehâ öri turur

Hoş salâvat getürüp bir kez çalar
Ezdehâ oldu iki pâreler

Ezdehânun yidi başın kesdiler
Götürüp Ka'be şehrin asdılar

Eyitdiler kim din Muhammed dinidür
Bugün bize yine bayram günidür

Kendü öziñ görmeyen olmaz yakın
Kendözini gör yâ 'Ali...

Yâ İlâhî cümle imân ehline
Rahmet iyle bakma yavuz fi'line

Okuyanı dinleyeni yazanı
Rahmetile yarlıgagıl Yâ Gâni

Çün okuyup du'â kılalar
Fâtihâ okuyuban sevâbın vireler

Temmetü'l-kitâb bi'avnillâhi'l-melikü'l-vahhâb

يُؤْتِيكَ كَيْفِي دُورٌ بَيْتِي كُؤُنِي
أَوْ تَأْتِيكَ دُورٌ سَلْتِي كُؤُنِي

دُورٌ يُوْرُ قِرْقَ مَسَائِحِ أَوْلِيَاءِي
أَنْ كُؤُنِي لِي رَأْسِي أَوْلِيَاءِي

بِنِجْرَاتِ أَيْدِي سِرْكَلَارِي
جَنَّةِ مَوْلَانِي أَوْلِيَاءِي دُورِي

مَنْطَلِي كَعْبَدَةِ أَوْلِيَاءِي
صَحَابَتِي أَوْلِيَاءِي دُورِي

بَشِيرِي دُورِي أَوْلِيَاءِي كَيْفِي
يُؤْتِيكَ أَوْلِيَاءِي كَيْفِي

جَانِحِي دُورِي أَوْلِيَاءِي
بِرَارِي رَهَانِي دُورِي

بِنَدَاهَا قَوْلِي كَيْفِي
دُورِي بَشِيرِي أَوْلِيَاءِي

هَرِي سِي بَشِيرِي
أَوْلِيَاءِي دُورِي

(*) Manzûm hikâyelerin Cönkteki baş ve son sayfalarından örnekler.

خوشه جملہ آت کتور و پکین
اوردھا اولد بی ایکی بار کتور

اوردھانک پد باقی کسدین
کتور و کتور شہرہ اوردین

پید پکین و پکین کتور
پکین و پکین پکین کتور

کتور و کتور پکین کتور
کتور و کتور کتور پکین

یا اھلی جملہ ایمان اھلہ
رحمت ایلد بقہ یاوردھلہ

اوقیانے دیکمہ یا قانے
رحمت ایلد یا قانے یا قانے

جواوینہ دعا قلا کتور فاجہ اوقیانے دیکمہ یا قانے

تمت الکتاب بحون اللہ الملک
الہاء
۴۴

B — HAZRET-İ ALİ'YE ATFEDİLEN BİR ESER :

«EMSÂL-İ HAZRET-İ ALİ VE TERCEMESİ»

Erbâb-ı isâeti ıslah fikrinde isen onlara iyilik etmekten geri durma.

İnsan düçar olduğu mesâibi halktan gizlemeğe çalışması revîş-i merdâna âsârındandır.

Şu zamanda ihvan zannolunan adamlar herkesin âybını tecessüsle meşgûl bir takım vefâsızlardır.

Hakiki kardeşin, vakt-i meşakkatte imdâdına yetişendir.

Her borcu eda etmek mukteziyât-ı dîniyyedendir.

Âdemin (adamın) sahib-i edeb bulunması mâlik-i zeheb olmasından a'lâdır.

Taht-ı idârende bulunanlara nâfi' olmak istersen onları te'dibe çalış.

Ümid ile muzdarip olan kalb; hulûl-i yeis ile rahat bulur.

İnsanın mâlik olduğu serveti izhar etmesi şükr-i ni'met kabîlindedir.

İnsanın meziyyeti derece-i 'ulûvvi îmana göre takdir olunur.

Her sabah erken kalkarak işinle iştigâle başla, mes'ud olursun.

Peder ve mâdere itâat ve ihsan efdal-i a'mâl-i saliha denmeğe şâyândır.

Ömrün bereketi 'a'mâl-i hasene iledir.

Malın medâr-ı bereketi kavâid-i şer'iyye üzere zekâtın ifâsıdır.

Ettiğin ihsânı minnetle ibtâl etme.

Besaset çehre bir ihsân-ı daimîdir.

Nefsin mülâzım-ı sabır ise, ana akıbet muzaffet olacağını tebsir et.

Ekl ve sürbde hakîmâne davranmayanın karnı, düşmandır.

Dünyayı âhiret mukabilinde sat, kazanırsın.

İnsanın Allah korkusuyla ağlaması gözlerinin nûrunu tezyid eder.

Cumartesi ve perşembe sabahları bereket zamanıdır.

İnsan ekseriya dili ucundan giriftâr-i belâyâ uğrar.

İsâetin fiile ihrâcını te'hir, müsaadât-i tâli'den addolunur.

Muhabbet, ahbâba hürmet etmekle te'yîd olunur.

Gençliğinde fevt etmiş olduğun mehâsini ihtiyarlığında olsun tahsile çalış.

Sofra başında erbâb-ı eklin kesreti, taâmın medar-ı bereketidir.

'Urefâ nazarında zarif görünmek istersen günâh işleme.

Umûr-u mekruheden tegâfûl et; mazhar-ı ihtiram olursun.

Hayr ile tefe'ül et, nail-i hay olursun.

Edâ-yî fariza-i salât hususunda tekâsül, za'f-ı îmân emârâtındandır.

Tevâzu', sahibini mazhar-ı ta'zim eder.

Allah'a tevekkül et, mazhar-ı avn ü inâyet edilirsin.

Saltanatın sebatı icrâ-yı adalete mütevakkıftır.

Cesedin sebatı gıda ile müyesser olur. Rûh ise, sebatı cesedin fenâsıyla bulur.

Şu üç şey ashâbının mücib-i helaki olur : hasislik, hevâperestlik, hodbinlik.

Îman üç cüz'i mütesâviden itibar olunduğu halde bunlardan biri, hayâ, biri zekâ, diğeri sehâdir.

Hırs bir rahnedir ki anı topraktan başka bir şey sedd edemez.

Ulemânın vefatı dine rahne açar.

İnsan-dîdenin muhsine arz-ı şükr etmesi câlib-i ihsân-ı diğeri our.

Ettiğin ihsânı bir de i'tizâr ihlakıyla tad'if eyle.

Mükâfât-ı uhreviyye saâdât-ı dünyeviyyeye müraccahdır.

Selamet bir camedir ki eskimek bilmez.

Fakirlerle ihtilat et, şükrün müzdad olur.

Mevcûd ne ise andan ihsan et.

Muşibet-i mevtten vareste mevcûd ancak yegâne ma'buddur.

Muvafık hem-nişini ganimet bilmelidir.

Kötü hem-nişin-i şeytandır.

İnsanda güzellik hilîm-i hakîmane ile kaimdir.

Sözün iyisi muhtesar olanıdır.
Batılın cevelânı ancak bir an sürer.
Hakk, kıyamete kadar cevelan eder.
İktidarı az olanın ettiği sa'y çok görünür.
Hiddet calib-i afettir.
San'atı insanın hazinesidir.
Evlâd acısı ciğer-sûzdur.
Vefadarlık bed-asla haram edilmiştir.
Güzel huy ganimetten ma'duddur.
Hilmi insana mu'indir.
Hayâ insanın siperidir.
Dini dünyaya satanın semere-i ticareti husran olur.
Allah'dan kork başkasından emin olursun.
Nefsine uyma âsûde yaşarsın.
Kalbin kederden tehi olması, kesenin dolu olmasından a'ladır.
Mababbet-i halisâne uluvv-i merdanegî semeresidir.
Allah korkusu kalbe cila verir.
İnsanın dostu, rehber-i idrâkıdır.
Arkadaşlarının güzideleri seni hayra sevkedenlerdir.
Malın eşrefi Allah yolunda bezl olunanıdır.
Nisvanın hayırlısı zevcine ziyâde muhabbet edüb çok evlâr getir-
renidir.
Nefsin derd-nâk olması hırs ile ittisafındandır.
Sana ezâ edene müdara et ki şerm-sar olsun.
İnsanın derece-i akli sözünden keyfiyyet-i aslı işinden anlaşılır.
Mukteza-yı gazabını icra etmemekte devam göster ki akıbetin mah-
mud olsun.
Dai kalbe deva kazaya rızadır.
Meserretin devamı rü'yet-i yaran ile kabil olur.

Erazilin devleti alem-i insaniyete musibettir.

Padişahların devam-ı devleti adl ile müyesser olur.

İnsanın sözü dini demektir.

Bahilin altunu taş mesabesindedir.

Bırak gümrahi gümrahlığında!

Gençliği tezekkür mucib-i tahassür olur.

Yad-ı erbab-ı velayet, sebep-i nüzûl-i rahmettir.

Tezekkür-i mevt, cila-bahş-i dildir.

İfadede fesahat sermaye-i muvaffakiyettir.

Tama' mübtelâsını zelil eder.

Fakr-i mesru' ile zelil olan nezd-i ilâhide aziz olur.

Bir şeyi zemmediş anınla iştigalden neş'et eder.

Bir günah çoktur, bin taat azdır.

Babana riayet et ki oğlun da sana riayette bulunsun.

Nisvanın bazı umurda galebeleri halinde hakkı riayet et.

İlim her rütbenin fevkinde bir rütbedir.

Kısmetin seni arar bulur, âsûde ol.

Dünyâdan gidiş muhbiri dünyâya geliştir.

Nefsin rehâveti bâis-i meşakkatıdır.

Hüsn-i zindegânî emn ile husûl bulur.

İnsanın arkadaşı, reh-nümâ-yı aklıdır.

Rivayet-i hadis hizmetinde bulunuş, Hazret-i efsahi'l-enbiyaya intisab için güzel bir vesiledir.

Müşahede-i didâr-ı dildâr-ı rûşenî fezâ-yı ebsâr olur.

Sülehanın verdikleri zahmet rahmet sayılır.

'Âkil, çok zahmet çeker.

Bir adamı sana ettiği ikram ile mütenasip surette ziyaret et.

İnsanları kendilerine mahsus mizanlarla tart.

İlmin zevâli ehl-i ilmin mevtinden ehvendir.

Dünyânın her köşesinde bir belâ vardır.
Avâmın zehâdeti, delâletten ibârettir.
Zuafâyı ziyâret tevazua delâlet eder.
İnsanın zâhiri ziyetli olmaktan bâtını müzeyyen bulunmak daha güzeldir.
Eşrâf-ı ümmet, erbâb-ı fekâhatdır.
Hutâm-ı dünyâ ile mesrûr oluşun bir aldanıştan ibârettir.
Dilin durması, insanın âsûde olmasını müstelzim olur.
Zuafânın silâhı şikâyettir.
İnsânın selâmeti dilini tutmaktadır.
Tevâzu' insanın medâr-ı teâlisidir.
Redâet-i ahlâk, bir vahşettir ki içinden çıkılmaz.
Sûî zann alâim-i ihtiyattan sayılır.
İnsanın sîreti râz-i nihânından haber verir.
Zengin hisseti belâdır.
Hasis zengin sâhi miskinden daha fakirdir.
Halkın en hayırsızı kendisinden herkesin ihtiraz üzere bulunduğu adamdır.
Şart-ı ülfet, terk-i külfettir.
Tilâvet-i Kur'an sadra şifâdır.
Bir nebze marifet bir çok amelden değerlidir.
Cennete girmeğe vesile olacak mukaddemâta iştigal et.
Şeyhûhatin, muhbir-i rihletindir.
Şân-ı ilmi tenzil eden şey sâhinin hod-füruşluğudur.
Ahbâb-ı hayr ile görüş, erbâb-ı şerden emin olursun.
Sabrın seni muzaffer eder.
Oruç, medâr-ı sıhhat-ı vücuddur.
Sadâkat sahibini kurtarır.
Gece namaz kılanın yüzü gündüz güzel görünür.

İnsânın salâhı, hıfz-ı lisana müvakkıftır.
Sükût, vücudun esbab-ı salâhındadır.
Sîle-i rahm et ki gayretini güdenler çoğalsın.
Dînin salâhı takva ile, fesadı tama' ile olur.
Yek digere buğz edenlere dünyâ teng olur.
Teng dest olanın gönlü dar olur.
Dostun uruşu daha ziyâde elem verir.
Dil ta'nesi mızrak darbesinden daha müessirdir.
Allah'dan başkasına rabt-ı ümid edenin sa'yi yolsuz olur.
Dîni dünyâyâ satan dalâlette kalır.
Erbâb-ı şerre meyleden gümrâh olur.
Halâl yemek kalbi tenvîr eder.
Allah herkesin rızkına mütekeffildir.
Allah'a i'timat edenin vakti hoş geçer..
Düşmana inkiyâd, sebep-i helâktir.
Tâ'at-ı Hakk'ı ganîmet bilmelidir.
Her kimin ki çektiği meşakkat azdır, ömrü çoktur.
Müracaât-ı müftekirânesi az olanın ömrü çok olur.
Emsâlinle gez.
Edeb iktisabında bulunmak para kazanmağa çalışmaktan evlâdır.
Nimet-i âfiyetle merzuk olan ne bahtiyârdır.
Ailesi olmayan mes'ud olur.
Tâ't muşarin uzun ömür enbiyaya yakışır hil'atlardandır.
Eğrinin gölgesi de eğridir.
Sâye-i pâdişah, sâye-i ilâh gibidir.
Ehli keremin sâyesi vâsidir.

Mazlumun hakkı zâyi olmaz.
Zâlimin sâye-i ömrü uzamaz.
Zâlimin zulmü kendisini helâke sevkeder.
Etdiği zulüm adamı yere vurur.
Zalimin zulmünde kalması, imâna zulmetmesindedir.
Teşne-i mâl, teşne-i zulâldan ziyâde muzdariptir.
Zâlimin cezâsı, ana mevtin sûret-i hulûludur.
Âkıllı düşman ahmak dosttan evlâdır.
İnsan evvel güçlüğe, sonra kolaylığa tesadûf eder.
Kâni ol şâhâne yaşa.
Zâlimin cezâsı, ana mevtin sûret-i hulûludur.
Ulüvv-i himmet îmandan neş'et eder.
Cem-i kütüb bir şey değil, onların muhteviyatını hıfz etmeğe bak.
Sözün ma'yâb olanı, uzundur.
Bizzat bulunmayan hissesini gâib eder.
Seni isâete sevkeden mağdur eder.
Seni boş yere iğdâb eden, sana hıyânet etmiş olur.
Hakk aleyhinde gadab-nâk olman büyük kabahattir.
Ehl-i ittikânın kadri âlidir.
Ehl-i tevekkülün tenceresi kaynar.
'Akıllı çocuk, câhil ihtiyardan hayırlıdır.
Gönlünün sevmediği adamla musahabetten şiddet-i mevt ehvendir.
Selâmet bulan, ganimet bulmuş demektir.
Mü'minin iğtinâmı, nerede olursa olsun bir hikmet bulmasıdır.
Nefsinin şerrinden emîn olan felâh bulur.
Dindar olan felâh bulur.
İhsanın fazliyle iftihar, asliyle iftiharından evlâdır.
Ehl-i küfrânın nimetine fesad ârız olur.

İnsanın fiili aslına delâlet eder.
Doğruluk insanın vesîle-i halâsıdır.
Tahammül ile hasmına galebe edersin.
Her kalbin bir meşgalesi vardır.
Harîsi hırsı öldürür.
Hakkı kabûl, mukteziyâtı dîniyyedendir.
İnsanın kadri azmettiği şeyden bilinir.
Amelde mütebassırâne davran, hatâdan masûn olursun.
Ehl-i şerre mukarenet dâi-i mazarrattır.
İnsanın mukarini, ne dinde bulunduğu delildir.
Kasvet-i kalb tokluktan gelir.
Kalbin kuvveti, imânın sıhhatinden gelir.
İnsanın kıymeti güzel yapabildiği şey ile takdir olunur.
Sahî kâfir, hasis müslimden daha ziyâde ümîd-vârdır.

Dünyânın başka hiç bir aybı olmasa şu aybı nazar-ı intibahını aşma
ğa kâfidir ki pârdâr değildir.

Hasedi, hasûdun hakkından gelir.
Dert mi dedin; işte şeyhûhat!
Muhbir-i mevt olarak ihtiyârlık kâfidir.
Hiç bir gamın olmasa, âkıbet öleceğini bilmen yeter.
Küfrân, nimeti zevâl-pezir eder.
Allah'ın kelâmı kalbin medâr-ı ârâmıdır.
Hîn-i ihsanda i'tizâr, kemâl-i sehaya medâr olur.
İlmin kemâli hilm iledir.
Bî-îmân, şâyân-ı emân değildir.
Fasık, şâyân-ı ihtirâm değildir.
Mürüvveti olmayanın dîni yok demektir.
Hasûd rahat edemez.

Ehl-i kanaatta gam olmaz.
Fazlı olmayan zengin olamaz.
'Akil fakir kalmaz.
Zaten fahişeye olana isnâd-ı zina tasavvur olunmaz.
Yalancıda keramet olmaz.
Zende vefâ bulunmaz.
Adâvet-i hâsûdden başka her adâvet kâbil-i ıslâhdır.
İnsan eceli görse emeli sevmezdi.
Zamân-ı pîrî ömürden sayılmaz.
Şevket-i ilmin zevâli yoktur.
Mülâyim söz dil-firibdir.
Sükût eden nâdim olmaz.
Büyüklerin mecâlisi söylenen sözün hârisidir.
Sâde-rûyân ile musâhabet dîni ifsâd eder.
Meclis-i ilim, bahçe gibidir.
Tatlı su başı kalabalık olur.
Ehl-i şer ile görüşmek denize binmek gibi hatâr-nâktir.
Himmeti âlî olanın mihneti mütevâlî olur.
İnsanın hünerini lisânı ibrâz eder.
Çok söyleyen çok serzeniş iştir.
Tabîatındaki hiddet insanı mahvedebilir.
Âteş-i iftirak, nâr-ı cehennemden daha muhriktir.
Mevti unutmak kalbi paslandırır.
Takvâ, çehre-i mü'mini revnakdâr eder.
Saçların ağarınca nefsine ihbâr-ı mevt etmiş olursun.
Emîn olduğun halde uyursan en güzel bir döşekte yatıyorsun demektir.
Mü'minin tenevvürüne sebep, tâat-ı şebdir.

Geceleri namaz kılmakla kalbini tenvir et.

Şeyhûhatine-irtikâb-ı masiyetle ana zulmetmemeğe çalışarak revnak ver.

Âmele vusûl, zeñginlikle müyesser olur.

Sana mütegaflâne muamele eden gam-küsârın olur.

Sana adâvet etmeyen, muhabbet ediyor demektir.

Bir münasebetsizle hem-nişin olmaktan yalnız oturmak çok iyidir.

Minnetkârın verdiği sadakanın günâhı sevabından çoktur.

Na-bed-mahall-i ihsân, zulüm sayılır.

Ahmakın velâyeti çabuk zeval bulur.

Evlâd sahibinin rızkı vüs'atlenir.

Hasûd için hasedi ne büyük musibetdir.

Hem sûreti, hem de sîreti çirkin olmak insan için ne büyük belâdır.

Hür olanlara zulmedenin vay hâline.

Nen varsa anı getir.

İnsanın himmeti, başı mesabesindedir.

Nefsinden ihtirazın, arslandan ihtirazından enfa'dır.

Ekmeğini doğramak başka, tiridi yemek yine başkadır.

Hod-binlik insanın sebab-i helâki olur.

Harîs helâk olur da haberi olmaz.

Sâid âhiret için, şakî dünyâ için gam çeker.

İnsanın himmeti kıymetidir.

İnsanın gamı himmetine göre olur.

Düşmanın verdiği nasihat dinlenir mi? Heyhât!

Hakkındaki takdîr-i ilâhi seni bulur.

Kalbin me'yûsiyeti mûcib-i istirahatdir.

Hâif, korktuğuna vâsıl olunca emîn olur.

İnsan doğrulukla büyüklerin mertebesini bulur.

Sadaka i'tâsı ömrü çoğaltır.

Erbâb-ı saâdetle görüşen onlardan olur.

İnsan bazan kavmine iyilik eder de fenalık etmiş kadar olur.

Ehl-i sabrın âkıbet-i kârı, muradına vüsûl olur.

Sen nasıl rızkını ararsan rızkın da seni öyle arar.

Şahs-ı nemîmekâr bir saatte, bir kaç ayda zuhûr edemiyecek fitneyi izhâr eder.